

onafgebouwde Centrale Belastinggebouw of van de eveneens onafgebouwde Marinierskazerne (de centrale verzamelplaats voor Kralingen). Het werd er een smeerbeel, het was er koud, men had er honger en dorst – en men wist niet waarheen men zou worden afgevoerd.

Die afvoer vond op drie wijzen plaats: per trein, per schip en te voet. Bij de treintransporten kon de bezetter op vrijdag, de eerste dag van de razzia, natuurlijk niet gebruikmaken van het station dat in het stadscentrum was gelegen: Delftse Poort¹, wèl werd toen in Rotterdam-Zuid het station Feyenoord gebruikt en ook moesten uit Schiedam en de westelijke buitenwijken van Rotterdam grote groepen lopen naar het station te Delft. Op de tweede dag van de razzia werd het station Delftse Poort wèl ingeschakeld en voorts liepen op die eerste en op de tweede dag grote groepen naar enkele kleine, niet-vernieelde havens op de noordelijke Maasover, waar rijnen en sleepboten gereedlagen – andere grote groepen werden te voet de stad uitgevoerd, niet alleen in de richting van Delft maar ook in die van Waddinxveen en Gouda. Veel vrouwen die tevoren bij de verzamelplaatsen waren gaan staan, volgden al die colonnes zo ver mogelijk. 'Onderweg', schrijft Sijes, 'kwamen uit de zijstraten nog meer vrouwen en kinderen toegestroomd. De vrouwen zochten de colonnes af in de hoop, onder de duizenden gezichten hun man of hun zoon te ontdekken . . . Groot was de ontroering: kinderen riepen hun vader goedendag, huilend stonden vrouwen langs de kant.'²

'Tegen enen', zo noteerde op zaterdagavond, terugziende op wat 's middags was gebeurd, een inwonster van Kralingen in haar dagboek,

'gingen er plotseling geruchten dat er een mannentransport via de Hoofdweg zou plaats hebben naar Gouda. Er ontstond een run onder de vrouwen in de richting van de Hoofdweg. Later hoorden we dat er van 's morgens vroeg af talloze vrouwen en kinderen al op de Hoofdweg hadden gestaan met eten en kleren. Het weer was koud, niet zo winderig, maar wel met regenbuien en dan weer heldere zon. Tegen half twee opeens een geroep: ze komen van de Hoflaan, en daar kwam het eerste transport . . . Heel langzaam, stap voor stap, (zag men) naderen een dichte menigte mannen, die de hele rijweg vulde, geëscorteerd door enkele militairen met geweer in de aanslag, om de zoveel pas, en begeleid door talloze vrouwen en kinderen. Heel langzaam kwam de stoet dichterbij en hoorde je de stemmen. Mannen en vrouwen riepen elkaar een afscheid toe: 'Moed houden', 'Oranje boven'. Vrouwen huilden. Meisjes liepen mee, met hun armen om haar jongen geslagen. Vrouwen met kinderwagens, oude mannen en vrou-

¹ Het latere Centraal Station. ² Sijes: *De razzia van Rotterdam*, p. 142.